

Проф. др ЈОВАН Р. БОЈОВИЋ

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ О ЦРНОЈ ГОРИ У МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА

Данашњу територију Социјалистичке Републике Црне Горе у античко доба насељавала су илирска племена. У римском периоду главно насеље и средиште ове територије био је град Доцлеа (Дукља, у околини данашњег главног града СР Црне Горе Титограда). У VII вијеку ову територију су населила словенска племена. Први познати словенски кнез на овом простору (Петар) помиње се у X вијеку, а крајем истог вијека други словенски кнез Владимир, чије је сједиште било крај Скадарског језера (данашња Крајина). На данашњем простору Црне Горе и шире у XI вијеку формирана је прва ранофеудална српска држава Дукља, касније названа Зета. Крајем XII вијека Зета је ушла у састав друге српске државе, Рашке (касније Србије). Послије смрти цара Душана (1361) и након турске најезде на Балканско полуострво, дошло је до слабљења српског царства и издвајања појединих крупних феудалаца који стварају засебне државе. Тако су се у Зети издвојили феудалци Балшићи. У тежњи да прошире своју територију Балшићи су ратовали са српским и босанским феудалцима и династима. У тој борби у Горњој Зети све више се почињу осамостаљивати и феудалци Црнојевића.

Послије 1421. године већи дио Зетске територије ушао је у састав Српске Деспотовине, а мањи дио у састав Млетачке Републике.

Средином XV вијека дошло је до сукоба феудалаца Црнојевића и српског деспота Бранковића, када се Зета поново осамостаљује. Истовремено су Турци освојили дјелове територије Зете.

Приликом пада Деспотовине под Турке (1459) једино је Зета са Црнојевићима давала отпор. У борби против Турака Црнојевићи су се ослањали на Млетачку Републику. Под навалом Турака крајем XV вијека зетска територија се све више смањивала. Турци су освојили Скадар (1479), а затим и Жабљак. Послије освајања Скадра и Жабљака Иван Црнојевић је признао турску врховну власт (1482), пренијевши сједиште зетске државе и Зетске митрополије на Цетиње (1484). Његов наследник Бураћ Црнојевић у Цетињу је основао 1493. године прву словенску штампарију на Балкану.

Крајем XV вијека Зета је добила назив Црна Гора. Она је од 1482. до 1496. године била вазална покрајина Османске Империје. Од 1496. Црна Гора је била саставни дио Османске Империје под надзором скадарског санџакбега.

Почетком 1499. године Црна Гора је дефинитивно изгубила сваки траг самосталности, када је административно припојена скадарском санџакату. Био је то и крај самосталности средњовјековне српске државе Зете.

Током XVI вијека Црна Гора је као саставни дио Османске Империје имала извјесне повластице и аутономију. Дио становништва примио је исламску вјероисповијест. Судску и управну власт вршиле су домаће старјешине. Уз домаће органе власти био је Општецрногорски збор, који су сачињавале племенске старјешине на челу са митрополитом Зетске митрополије. У истом периоду Црна Гора је постепено губила свој аутономни статус и повластице у оквиру турске државе. То је и почетак њене борбе за очување аутономије.

У другој половини XVI вијека дошло је до повећања пореза и других обавеза према турској врховној власти. Притисак турских феудалаца извршен је и на цркву.

Борба становништва и цркве за очување аутономије и ранијих повластица и подстицаји западноевропских хришћанских држава (Шпанија, Млетачка Република и Римска Курија) довели су почетком XVII вијека до прерастања отпора у политички покрет. Од тада почиње оружани отпор Црногораца против Турака. У борби против Турака Црна Гора је тражила помоћ од Млетачке Републике. До тјешње сарадње Црне Горе и М. Републике дошло је у доба кандијског рата (1645 — 1669), а затим у млетачко-турском рату (1684 — 1699).

Цетиње и Цетињска митрополија постали су центар ослободилачке борбе Црне Горе против Турака. Крајем XVII и почетком XVIII вијека дошло је до чвршег повезивања црногорских и херцеговачких племена у борби против Турака. То је период када је на челу Цетињске митрополије владика Данило Петровић (1697 — 1735), родоначелник династије Петро-

вић. Цетиње као сједиште Цетињске митрополије постаће и центар црногорске државе, чији развитак можемо пратити од средине XVIII вијека па до 1918. године, када је дошло до уједињења Црне Горе и Србије и стварања заједничке југословенске државе.

До првог осамостаљивања и непризнавања турске власти дошло је на кршевитом простору Црне Горе са сједиштем у Цетињу. Ту територију су сачињавале четири нахије (Катунска Ријечка, Црмничка и Љешанска).

Након великих побједа Црногораца над турском војском у Мартинићима и у Крусима 1796. године у састав Црне Горе ушла су и сусједна племена: Бјелопавлићи, Пипери, Ровца и Морача. На осталом простору данашње Црне Горе, који је био под турском влашћу (Васојевићи, Грахово, Бањани, Пива и Дробњаџи), све више се ширила ослободилачка мисао. То је период владавине митрополита Петра I Петровића (1784 — 1830).

Након историјских побједа у Мартинићима и у Крусима Црна Гора је ступила на међународну политичку позорницу, па постаје предмет пажње и великих држава (Русије, Турске, Аустрије, Француске, Енглеске). Од тада у Црној Гори можемо пратити развитак централних органа власти, судства и писаног законодавства.

Почетком XIX вијека Црна Гора је повела борбу за ослобођење приморског простора (Будве, Паштровића, Боке Которске) који је раније држала Млетачка Република. Након ослобођења овог простора, који је тада био под влашћу Наполеонове Француске, дошло је до његовог уједињења са Црном Гором 1813. године. Одлуком великих држава — Русије, Аустрије, Енглеске и Пруске, побједница над Наполеоном — ова територија је одузета Црној Гори (1814) и дата Аустрији. Тиме је учињена историјска неправда према становништву на овом простору и према Црној Гори као држави. Од тада па све до коначног ослобођења југословенског простора и стварања југословенске државе (1918) Аустрија је била сусјед Црне Горе.

Наредна велика фаза у ослободилачкој борби јесте период ослободилачког рата против Турске (1876 — 1878), у коме је Црна Гора ослободила значајну територију са градовима: Никшићем, Подгорицом, Колашином и приморским градовима Баром и Улцињем. Након тог рата (Берлинским конгресом) Црна Гора је и међународно призната као самостална и суверена држава.

Наредна фаза у ослободилачкој борби Црне Горе јесте 1912 — 1913. година, када су ослобођени Санџак и Метохија и градови: Пљевља, Бијело Поље, Беране (Иванград), Пећ и Баковица.

Током 1913. створена је држава Албанија. Од тада је Црна Гора имала границе с Аустро-Угарском, Албанијом, Србијом и поморску границу с Италијом.

У првом свјетском рату Црна Гора је била у савезу са Србијом, Русијом, Француском, Енглеском, Италијом и Сједињеним Америчким Државама. Након завршетка тог рата прво је дошло до уједињења Црне Горе и Србије, а ускоро и до стварања југословенске државе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (1918), односно Краљевине Југославије (1929).

Послије другог свјетског рата и побједи социјалистичке револуције у Југославији Црна Гора је постала једна од република у саставу Социјалистичке Федеративне Републике Југославије.

До 1852. године на челу Црне Горе били су митрополити. Од тада до 1910. била је то књажевина, када је проглашена за краљевину. Од 1905. била је уставна, парламентарна и насљедна монархија.

Ово је најкраћи резиме историјског развоја државе Црне Горе као саставног дијела југословенске државе од 1918. године.

Црна Гора је, дакле, имала бурну историјску прошлост. Кроз непрестану, упорну и жилаву ослободилачку борбу против турске власти крајем XVIII вијека израсла је у самосталну државицу. Простирала се на малом и неплодном простору. Без обзира на тако мали и неплодни простор, њен географски положај био је веома привлачан за сусједне и велике државе, као што су Млетачка Република, Русија, Аустрија, Турска, а затим и остале велике државе — Француска, Енглеска и Италија. Послије 1878. године Црна Гора је имала дипломатске односе са низом великих и малих држава у Европи.

У ослободилачкој борби, као и у борби за очување стечене слободе, своје спољнополитичке планове Црна Гора није могла остварити без ослонаца на неку велику државу. У почетку је ослонац тражила у Млетачкој Републици, а од почетка XVIII вијека постала је упориште руске политике на Балкану. Од тада је она уживала руску моралну, материјалну и дипломатску заштиту. Посредством Русије она је највећим дијелом и улазила у дипломатске сфере погађања међу великим државама. У својој ослободилачкој борби током XVIII вијека Црна Гора је тражила подршку и помоћ и од Аустрије. Међутим, када је Бечким конгресом 1815. запосјела југословенско приморје, које је раније држала Млетачка Република, и тако постала сусјед Црне Горе, а нарочито од средине XIX вијека, Аустрија није била наклоњена ослободилачкој мисији Црне Горе и њеном територијалном и државном развоју. Такву политику према Црној Гори Аустрија је задржала и заоштравала све до ослобођења југословенског простора испод њене власти 1918. године.

Кратко вријеме почетком XIX вијека и Француска је била сусјед Црне Горе, када је запосјела територију коју је раније држала Млетачка Република. Француска окупација значила је оспоравање природног права Црне Горе на уједињење са приморским простором и Боком Которском. Крајем француске владавине на југословенском приморском региону дошло је и до ратних сукоба са Црном Гором (1813 — 1814). Но, Бечки конгрес је пресудио да Бока Которска припадне Аустрији.

Средином XIX вијека дошло је до заокрета у француској спољној политици на Балкану. У том периоду (период књаза Данила) Француска је нагло ојачала своје позиције у Црној Гори. Међутим, послје 1871. године француска дипломатија није била много заинтересована за Црну Гору и Балкан. У току првог свјетског рата (1914 — 1918) односи између Црне Горе и Француске као савезника били су веома блиски, а нарочито до окупације Црне Горе 1916. године од стране Аустро-Угарске.

Од друге половине XIX вијека односи Црне Горе и Италије били су у сталном успону. Крајем тог и почетком овог вијека дошло је до снажног продора италијанског капитала у Црну Гору и на Балкан. Црна Гора, а касније и Албанија, требало је да јој послуже као упориште за снажнији утицај на балканском простору. У току првог свјетског рата Црна Гора и Италија биле су у савезничком табору. Због својих интереса у процесу рада на уједињењу Црне Горе и Србије и стварања југословенске државе Италија није подржавала те историјске токове, као ни стварање југословенске државе.

Енглеска политика према Црној Гори датира још од почетка XIX вијека. У периоду 1813 — 1814. биле су ратни савезници у борби против Француза на Јадрану. Иначе, енглеска политика према Црној Гори одређивана је њеним интересима на Блиском истоку. Она се одвијала у склопу енглеске политике према питању опстанка Турске на Балкану и сукобљавања с Русијом око утицаја на Блиском истоку и Медитерану. У току првог свјетског рата биле су савезнице.

Ослободилачка борба током XIX и XX вијека природно је Црну Гору и Србију усмјеравала на међусобну сарадњу. Њихову пунију сарадњу онемогућавали су спољни фактори, а особито политика Аустро-Угарске према њима и борба Турске да одржи своје посједе на Балкану. Понекад су ову сарадњу ометали и њихови подвојени сепаратни односно династички интереси. Оне су у неколико рата биле савезнице. Крајем првог свјетског рата дошло је до њиховог уједињења.

Црна Гора је водила ослободилачку борбу против Турске. Од Берлинског конгреса до првог балканског рата (1878 — 1912) владали су добросусједски односи међу њима. Имале су и дипломатске односе.

Црна Гора је имала односе и с Њемачком, чија је политика према Црној Гори и на Балкану била тијесно повезана са политиком Аустро-Угарске.

Црна Гора је имала односе и са другим западноевропским државама — Шпанијом, Белгијом, Холандијом, Швајцарском и скандинавским земљама.

Ослободилачка борба против Турске усмјеравала је балканске земље на међусобну сарадњу, што је довело и до Савеза балканских земаља (1912). У склопу заједничких интереса и тежњи Црна Гора је имала односе са Грчком, Бугарском и Румунијом.

Посебно треба истаћи да је Црна Гора имала веома развијене културне везе са низом европских држава. Она је била привлачна за многе европске ствараоце из разних области стваралаштва.

Сумирајући ове напомене о Црној Гори у међународним односима потребно је указати да је она била поприште сталног сукобљавања између Русије и Аустрије, а у једном краћем периоду још и Француске и Италије. Стално заинтересовани за дипломатску и материјалну подршку Русије, црногорски владари се нијесу увијек и досљедно придржавали потпуне оријентације на њу, већ су се у одређеним периодима оријентисали на Француску, а почетком XX вијека црногорски књаз, односно краљ Никола лавирао је између Русије и Аустрије, а дијелом и Италије. Привредна неразвијеност, сиромаштво и скромна улога Црне Горе у међународним односима приморавала је посљедњег црногорског владара да се и тако сналази, како би сачувао самосталност своје државе.

Без обзира на своју величину и снагу, Црна Гора је до 1878. године имала важан значај у међународним односима, у првом реду као војно-политички фактор рјешавања источног питања. Послије Берлинског конгреса она је постепено губила тај свој међународни значај, јер није могла играти запаженију улогу у империјалистичкој политици великих држава око нове подјеле свијета.

Односи Црне Горе са појединим земљама су и до сада изучавани. На ту тему је написано више расправа и студија. Но, и поред тога, историјској науци предстоји задатак да да једну свеобухватну цјелину, а нарочито утицај спољњег фактора на цјелокупни живот Црне Горе. Да би се том веома сложеном научном подухвату дао допринос и подстакло даљи рад не само црногорских и југословенских већ и историчара земаља са којима је Црна Гора у прошлости била везана, Редакција Историјских записа је одлучила да овај број часописа буде тематски на француском и српскохрватском језику, под насловом Црна Гора у међународним односима. На жалост, овдје нијесу обухваћене све земље с којима је Црна Гора

имала односе. Са жаљењем констатујемо да нијесу обухваћени радови који би говорили о цјелини односа Црне Горе и Турске, Црне Горе и Њемачке, као ни Црне Горе и других балканских и западноевропских земаља. Радови који се овдје објављују производ су југословенских историчара, који су и раније изучавали поједина питања из међународних односа Црне Горе. Већина радова је писана на основу досадашњих истраживања самих аутора. Надамо се да ће ови текстови о Црној Гори у међународним односима задовољити потребе оних који су мање упознати са овом темом, а стручњацима дати подстрек за даља истраживања како у Југославији тако и у другим земљама.